


## ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ

УДК 343.98(477):343.36

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.4.09>

**КСЕНІЯ СЕРГІЇВНА КОТЛУБАЄВА,**

*Харківський національний університет внутрішніх справ (ад'юнкт);*

 <https://orcid.org/0000-0002-6055-2195>

*e-mail: kseniazagaichyk@ukr.net*

### ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ

Досліджено суб'єкт злочину в межах наук кримінально-правового циклу та розкрито поняття особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочинів. Визначено ознаки, які необхідно включати до характеристики особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочину та подано їх авторську класифікацію. На підставі аналізу матеріалів слідчо-судової практики визначено криміналістичні особливості якостей особи злочинця, який вчиняє введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Розкрито зв'язок особи злочинця з мотивами вчинення введення в оману.

**Ключові слова:** *особа злочинця, криміналістична характеристика злочинів, методика розслідування, введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.*

*Оригінальна стаття*

#### Постановка проблеми

Одним із видів злочинів проти правосуддя, що посягають на відносини, які забезпечують одержання достовірних доказів, є введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Головна функція правоохоронних органів – розслідування та попередження кримінальних правопорушень – реалізується за умови встановлення особи злочинця та виявлення доказів його вини. Поліпшення продуктивності діяльності правоохоронних органів є неможливим без удосконалення криміналістичних засобів і методів. Актуальність підвищення ефективності розслідування введення в оману суду або іншого уповноваженого органу диктує необхідність окреслення криміналістичних особливостей якостей осіб, що вчиняють такі злочини. Важливість розкриття характеристики осіб, що вчиняють введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, для встановлення інших елементів криміналістичної характеристики таких злочинів і вибору тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) і зумовили необхідність проведення цього дослідження.

#### Стан дослідження проблеми

В юридичній літературі поняття особи злочинця розкривається багатьма науками, в тому числі і науками кримінально-правового напрямку.

Зазначимо, що у криміналістиці особа злочинця досліджується як елемент криміна-

лістичної характеристики злочинів. Науковці зосереджували свою увагу на відомостях, що мають характеризувати особу злочинця, а також на її значенні та зв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів. Так, В. П. Бахін стверджував, що суб'єкт злочинної діяльності має певні знання, вміння й навички, а нерідко володіє такими рисами характеру, що дозволяють їти на жорстокі й зухвалі дії. Автор відмітив той факт, що злочинці використовують у своїй протиправній діяльності накопичений досвід, який дозволяє їм досягати поставлених цілей [1, с. 31].

Р. С. Белкін з урахуванням того, що особа злочинця досліджується кримінологією, судовою психологією та кримінальним правом, висловив думку про те, що криміналістиці залишається дослідження таких відомостей:

а) соматичних і психофізичних властивостей особи, дані про які використовуються з метою розшуку й ідентифікації;

б) психофізичних властивостей особи, що визначаються і проявляються в способі вчинення злочину;

в) методики вивчення особи учасників процесу слідчим і судом, тобто методів і правил вивчення особи в практичних цілях кримінального судового провадження [2, с. 34–35].

А. Ф. Волобуєв пропонує визначати характеристику особи злочинця комплексом її властивостей, його зв'язків і відносин, пов'язаних

з учиненням злочинів, і що можуть бути використані для їх розслідування [3, с. 374].

В. Ю. Шепітько, розкриваючи систему ознак особи злочинця, додає дані демографічного характеру, деякі моральні властивості та психологічні особливості. Типові ознаки особи, схильної до вчинення тих або інших видів злочинів, дозволяють установлювати основні напрями розслідування [4, с. 278–279].

Незважаючи на розробку окремих теоретичних питань криміналістичної характеристики злочинів, потребують подальших досліджень питання, що стосуються характеристики особи злочинця, зокрема і досліджуваних кримінальних правопорушень.

Досі в юридичній літературі не розглядалися питання методики розслідування введення в оману суду або іншого уповноваженого органу і відповідно, не розкривалася характеристика особи злочинця, що вчиняє злочини вказаного виду.

Мета і завдання дослідження. *Метою* статті є визначення криміналістичних особливостей якостей осіб, що вчиняють введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- проаналізувати юридичну літературу та визначити криміналістично значущі ознаки особи злочинця;
- здійснити класифікацію ознак, які необхідно включити до криміналістичної характеристики особи злочинця;
- виділити та розкрити соціальні та біологічні властивості осіб, що вчиняють введення в оману суду або іншого уповноваженого органу;
- розкрити кореляційні зв'язки особи злочинця з мотивами вчинення злочину.

#### **Наукова новизна дослідження**

Уперше у криміналістиці на підставі аналізу матеріалів слідчо-судової практики розкрито криміналістичні особливості якостей особи злочинця, який вчиняє введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

#### **Виклад основного матеріалу**

Особа злочинця вивчається багатьма науками, в тому числі й такими, як кримінальне право, кримінологія та криміналістика.

У першу чергу, особа злочинця досліджується у теорії кримінального права. На думку М. І. Мельника та М. І. Хавронюка, суб'єкт злочину – це конкретна осудна особа, якій притаманні певні соціальні властивості. Їх сукупність утворює індивідуальний образ людини,

що охоплюється поняттям «особа, яка вчинила злочин» («особа злочинця») [5, с. 69–70].

М. І. Бажанов зазначав, що суб'єкт злочину як елемент складу злочину характеризується такими обов'язковими ознаками: це фізична особа, яка є осудною та досягла віку кримінальної відповідальності [6, с. 148].

У кримінології під особою злочинця розуміють сукупність соціально значимих характеристик, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, в поєднанні з іншими (неособистими) умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку [7, с. 85].

Наголосимо, що вивчення особи злочинця в кримінології дає підставу для попередження вчинення кримінальних правопорушень.

Особа злочинця вивчається також і юридичною психологією, де її визначають як соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових і сформованих у результаті вчинення злочинів психологічних і моральних якостей індивіда. «Особа злочинця» охоплює цілу систему психологічних властивостей: спонукання, установки, переконання, емоційні та вольові особливості тощо. Дослідження особи злочинця передбачає вивчення психологічних механізмів протиправної поведінки, мотивацій учинення різних видів злочинів, індивідуально-психологічних і соціальних чинників і ситуативних реакцій людини [8, с. 198]. Отже, в юридичній психології більше уваги приділяється дослідженню внутрішнього світу злочинця, його потреб, мотивів поведінки, загальної структури й окремих рис характеру та емоційно-вольової сфери.

У криміналістиці ж особа злочинця вивчається з позицій виокремлення особливостей якостей особи та їх кореляційних зв'язків з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів: обстановкою вчинення злочинів, способом підготовки, вчинення та приховування злочину, типовими слідами злочину тощо. Безумовно, для формування криміналістичної характеристики злочинів учені використовують дані інших наук.

Особистість злочинця, як правильно зазначає В. А. Образцов, характеризується на основі різних ознак, які можуть бути об'єднані в декілька груп. Однією з можливих класифікацій, на його думку, є поділ ознак особистості на такі:

- безпосередні незмінні ознаки біологічних властивостей (стать, анатомічна будова);
- ознаки, які можуть змінюватися під впливом соціальних факторів (освітній і професійний рівень тощо);

– ознаки, пов'язані зі змінами, що виникають під впливом на цього суб'єкта зовнішнього середовища (травми, шрами); на думку автора, ці ознаки можуть бути привнесені як самим суб'єктом (наприклад, для зміни зовнішності), так і всупереч його бажанню, під впливом соціальної сфери чи інших умов [9, с. 41].

М. І. Даньшин, розкриваючи характеристику особи злочинця, виділяє більшу кількість елементів що її характеризують і класифікує їх так чином:

– соціально-демографічні ознаки (відомості про стать, вік, рівень освіти рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання тощо);

– особистісно-рольові властивості (соціальні позиції, рольові особливості тощо);

– соціально-психологічні якості (особливості особи, які сформувалися на базі її психічних станів і процесів протягом власного соціального досвіду, сформованість особистості, мотиваційна сфера, потреби, інтереси, установки тощо);

– риси правової і моральної свідомості;

– кримінально-правові ознаки (спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, взяті під охорону законом; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався злочинець; ставлення винного до вчиненого) [10, с. 37–40].

Схожої точки зору притримується В. А. Жбанков, підкреслюючи, той факт, що криміналістику цікавлять три групи елементів в особі злочинця: соціально обумовлені властивості, біологічно обумовлені властивості та психологічні риси [11, с. 13].

У свою чергу, П. П. Цветков до предмету вивчення особи злочинця включає два сегменти:

1) соціально-правові дані;

2) природно-біологічну інформацію про особу, що притягається до кримінальної відповідальності [12, с. 92].

На наш погляд, варто погодитися з думкою В. В. Тіщенко, згідно з якою дані про суб'єкта (суб'єктів) злочину містять у собі різні відомості, які характеризують типову особистість злочинця, що вчиняє злочин певної спрямованості, і сприяють побудові версій щодо нього, його пошуку та встановленню. Автор поділив криміналістично значущі властивості особистості злочинця на три групи:

1) біологічні, що охоплюють статеві, вікові та фізичні ознаки;

2) психічні, що свідчать про інтелект, емоційну й волювську сферу індивіда;

3) соціальні, що характеризують його суспільний статус, професійну належність, рідний стан, місце проживання, рід занять, відносини з іншими людьми тощо [13, с. 62].

Аналізуючи вищевикладене, слід зазначити, що неможливо описати особу злочинця, яка буде спільною для всіх видів злочинів. Набір особистих якостей злочинця для кожного окремого виду злочину буде різним.

На наш погляд, дані, що характеризують осіб, які вчиняють введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, варто поділити на такі групи:

1) біологічні: вік, стать, анатомо-фізіологічні якості;

2) соціальні: освіта, зайнятість, сімейний стан, злочинний досвід, зв'язки з особою, яка вчинила казуальний злочин, мотив.

Зауважимо, що значна частина досліджуваних нами злочинів учиняється з метою приховання вже вчинених злочинів, у тому числі і з метою спростування вини злочинця, тобто більша частина випадків учинення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу є похідними (казуальними) злочинами від основного злочину, стосовно якого певний суб'єкт вводиться в оману.

Ми погоджуємося з Д. Ю. Четвертаком у тому, що казуальний злочин – це злочин, що обумовлює вчинення іншого похідного злочину і передує йому [14, с. 22].

Аналіз матеріалів слідчо-судової практики свідчить про те, що на сьогодні 76 % випадків введення в оману суду або іншого уповноваженого органу є похідними від корисливо-наслідницьких злочинів.

Результати дослідження вказують на те, що найчастіше введення в оману суду або іншого уповноваженого органу вчиняють чоловіки (68 %), однак близько третини таких злочинів вчиняють жінки (32 %). Вікова категорія осіб, що вчиняють ці злочини, є досить різноманітною. Найчастіше це особи працездатного віку – від 25 до 45 років. Дослідження вказує на те, що досить рідко введення в оману суду або іншого уповноваженого органу вчиняють особи пенсійного віку (2,5 %).

Розкриваючи соціальні особливості, відзначимо, що злочинці найчастіше мають невисокий рівень освіти. Так, 58 % осіб мають середню освіту, 36 % – середню-спеціальну освіту і лише 6 % осіб – вищу. Із них 62 % не перебували у шлюбі. На утриманні мали дітей всього 20 % осіб.

Типовою характеристикою осіб, що вчиняють введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, є те, що вони – не працюючі

(78 %) та раніше не судимі (82 %). Наприклад, О., будучи допитаним у судовому засіданні, надав завідомо неправдиві показання стосовно Л., які суперечили раніше наданим ним свідченням на досудовому розслідуванні й спростовували вину Л. На момент учинення злочину О. виповнилося 31 рік. Він мав неповну середньою освіту та був неодруженим, без дітей, не працював, раніше не був судимим<sup>1</sup>.

Більшість осіб, які вчиняють введення в оману суду або іншого органу, мають соціальні зв'язки з особою, що вчинила казуальний злочин. Так, К., будучи співмешканкою М., під час судового розгляду кримінального провадження по звинуваченню М. у вчиненні насильницького задоволення статевої пристрасті у неприродний спосіб, вчиненого щодо малолітньої особи, та розпусних дій щодо неї (ч. 3 ст. 153, ч. 2 ст. 156 КК України), була допитана як свідок. К., даючи посвідчення про обставини подій, які відбулися в господарстві за місцем її проживання, дала завідомо неправдиву інформацію про непричетність М. до вчинення злочину та її необізнаність щодо обставин цього злочину<sup>2</sup>.

Аналіз матеріалів слідчо-судової практики вказує на те, що типовими для цих видів злочинів є родинні зв'язки. Окрім того, зв'язки за такими кримінальними правопорушеннями характеризуються наявністю дружніх, приятельських або навпаки – неприязних відносин.

Наприклад, Б. з метою перешкоджання здійсненню правосуддя і бажаючи надати допомогу своєму приятелю В., щоб останній уникнув кримінальної відповідальності, дав під час допиту його як свідка на досудовому розслідуванні неправдиві свідчення на користь В.<sup>3</sup>

Розкриваючи характеристику особи, що вчиняє введення в оману суду або іншого упо-

вноваженого органу, відзначимо наявність кореляційних зв'язків із мотивами вчинення злочину.

Наше дослідження свідчить про те, що вказані злочини найчастіше вчиняються з таких мотивів:

- 1) жалю чи бажання вигородити злочинця, з яким особа перебуває у дружніх або родинних відносинах;
- 2) помсти, негативних відносин, бажання погіршити становище злочинця;
- 3) користі;
- 4) сорому [15, с. 118].

Зазначимо, що більшість таких злочинів, а саме 62 %, учиняється із мотивів жалості до родича, знайомого, приятеля чи колеги. За результатами аналізу слідчо-судової практики з мотивів помсти, негативних відносин, бажання погіршити становище злочинця вчиняється 19 % досліджуваних злочинів. Майже однакова кількість досліджуваних злочинів учиняється з мотивів користі та сорому, а саме – 10 % та 9 % відповідно.

Зауважимо, що мотиви вчинення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу опосередковуються міжособистісними соціальними зв'язками.

Ми погоджуємося з В. М. Пічею в тому, що соціальний зв'язок – це сукупність особливих залежностей одних соціальних суб'єктів від інших, їх взаємні відносини, які об'єднують людей у відповідні соціальні спільноти і свідчать про їх колективне існування. Основою формування соціального зв'язку є безпосередній контакт між людьми в тій або іншій первинній соціальній спільноті (сім'я, група), який потім переростає в більш широкий опосередкований зв'язок людей, які становлять великі соціальні об'єднання, в межах яких формуються почуття причетності до групи або внутрішньогрупової солідарності [16, с. 94].

Результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що міжособистісні соціальні зв'язки, які стають причиною введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, в більшості випадків є неформальними, особистими, прямими та більш міцними.

Так, внутрішнє спонукання особи допомогти родичу або знайомому виникає в неї за наявності таких соціальних зв'язків, як родинні, дружні або приятельські відносини.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що особа злочинця є обов'язковим елементом злочину введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Основні дані особи, яка вчиняє досліджувані злочини, поділяються на такі групи:

<sup>1</sup> Вирок Московського районного суду м. Харкова від 12 квіт. 2013 р. : справа № 643/3106/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30747264> (дата звернення: 05.10.2019).

<sup>2</sup> Вирок Московського районного суду м. Харкова від 12 квіт. 2013 р. : справа № 643/3106/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30747264> (дата звернення: 05.10.2019).

<sup>3</sup> Вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської обл. від 16 груд. 2013 р. : справа № 182/9475/13-к, провадження № 1-кп/0182/607/2013 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36422535> (дата звернення: 05.10.2019).

1) біологічні: вік, стать, анатомо-фізіологічні якості;

2) соціальні: освіта, зайнятість, сімейний стан, злочинний досвід, зв'язки з особою, яка вчинила казуальний злочин, мотив.

Типовою особою злочинця є особа чоловічої статі працездатного віку, яка має серед-

ню освіту, ніде не працює і раніше не притягалася до кримінальної відповідальності. Ця особа має стійкі соціальні зв'язки з особою, яка вчинила казуальний злочин, а її мотиви опосередковуються особистими соціальними зв'язками.

### Список бібліографічних посилань

1. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002 гг.). Киев, 2002. 268 с.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики. Частные криминалистические теории : в 3 т. М. : Юристъ, 1997. Т. 2. 464 с.
3. Криміналістика : підручник / В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв та ін. ; за ред. А. Ф. Волобуєва. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 663 с.
4. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2008. 464 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 6-те вид. перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2008. 416 с.
7. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Криминологія : навч. посіб. Київ : Паливода А. В., 2006. 264 с.
8. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2008. 240 с.
9. Образцов В. А. Криминалистика : учеб. пособие. М. : Юрикон, 1994. 690 с.
10. Криминологія. Загальна та особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і допов. Харків : Право, 2009. 288 с.
11. Жбанков В. А. Концептуальные основы установления личности преступника в криминалистике : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. М., 1995. 45 с.
12. Цветков П. П. Исследование личности обвиняемого. Л. : Изд-во ЛГУ, 1973. 149 с.
13. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
14. Четвертак Д. Ю. Методика розслідування приховування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 218 с.
15. Котлубаєва К. С. Мотиви введення в оману суду або іншого уповноваженого органу як елемент їх криміналістичної характеристики // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 115–118.
16. Піча В. М. Соціологія: загальний курс : навч. посіб. Київ : Каравела, 1999. 248 с.

Надійшла до редколегії 09.10.2019

### **КОТЛУБАЄВА К. С. ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА, СОВЕРШАЮЩЕГО ВВЕДЕНИЯ В ЗАБЛУЖДЕНИЕ СУДА ИЛИ ДРУГОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО ОРГАНА**

Исследован вопрос, касающийся личности преступника в различных науках юридического цикла. Рассмотрено понятие личности преступника как элемента криминалистической характеристики преступлений. Проработаны признаки, характеризующие личность преступника, и предоставлена их авторская классификация. На основе анализа материалов следственно-судебной практики раскрыты криминалистические особенности качеств личности преступника, совершающего исследуемые преступления. Раскрыта связь личности преступника с мотивами совершения введения в заблуждение.

**Ключевые слова:** личность преступника, криминалистическая характеристика преступлений, методика расследования, введение в заблуждение суда или иного уполномоченного органа.

### **KOTLUBAEVA K. S. CHARACTERISTICS OF OFFENDER'S PERSONALITY WHO COMMITTS FALSE SUGGESTION OF THE COURT OR OTHER AUTHORIZED AGENCY**

Particular attention has been paid on the necessity and urgency of developing a methodology for investigating the false suggestion of the court or other authorized agency, where a compulsory element of the criminalistic characteristic is the offender's personality.

It has been offered to divide the basic data about a person who commits false suggestion of the court or other authorized agency into the following groups: 1) biological: age, sex, anatomical and physiological qualities; 2) social: education, employment, marital status, criminal experience, communication with the person who committed the casual crime, motive.

It has been noted that a large part of the studied crimes are committed with the purpose of concealing the crimes already committed, including with the aim of rebutment of the criminal's guilt, that is, the majority of these crimes are derivative (casual) crimes from the main crime, where a certain subject is false suggested.

It has been noted that most of the persons who commit the false suggestion of the court or other authorized agency have social relations with the person who committed the casual crime.

Studying the materials of investigative and court practice indicates that family relationships are typical for these crimes. Besides, relations to such criminal offenses are characterized by the existence of friendly or conversely hostile relationships.

The author has noted the existence of correlated relations between the person who commits the false suggestion of the court or other authorized agency with the motives for committing the crime.

It has been established that researched crimes are most often committed for the following motives: 1) pity or desire to cover up the offender with whom the person has friendly or family relationship; 2) revenge, negative relationships, the desire to aggravate the situation of the offender; 3) benefits; 4) shame.

**Key words:** *offender's personality, criminalistic characteristics of crimes, methods of investigation, false suggestion of the court or other authorized agency.*